

WERKT KiVA VOOR ALLE DADERS VAN PESTEN?

DE INVLOED VAN KiVA OP AGRESSIEVE SLACHTOFFERS EN PURE PESTERS

Naam: Wilma Westert
Studentnummer: S2407868
Begeleider: René Veenstra
Referent: Mark Huisman
Datum: 17 december 2017

Abstract

De gevolgen van pesten kunnen aanzienlijk zijn. Zelfmoord vanwege pesten is geen incident meer te noemen en minderwaardigheidsgevoelens en depressiviteit zijn slechts enkele voorbeelden van de negatieve effecten die pesten teweeg kan brengen. Het is van belang om pesten terug te dringen! Onderzoek naar de werking van anti-pestinterventies draagt hieraan bij. Wanneer sprake is van pesten, wordt aan drie kenmerken voldaan. De dader probeert bewust schade aan te brengen bij het slachtoffer, er is sprake van machtsongelijkheid tussen de dader en het slachtoffer en het vindt langdurig en herhaaldelijk plaats (Olweus, 1978).

Een deel van de daders pest om er zelf beter van te worden. De daders worden in dit onderzoek pure pesters genoemd en zijn erop uit om status te verwerven. Het pesten wordt door pure pesters doelbewust ingezet om zichzelf op de kaart te zetten. Slachtoffers kiezen zij doelbewust: de zwakke, onpopulaire kinderen worden snel gekozen omdat zij zich slecht kunnen verdedigen en weinig steun kunnen verwachten van klasgenoten (Veenstra, Verlinden, Huitsing, Verhulst & Tiemeier, 2013). Voor veel pure pesters is pesten een succesvolle manier om status te verwerven (De Bruyn, Cillessen & Willink, 2014; Hawley, 1999; Van der Ploeg, 2016). Hierdoor blijft het pestgedrag vaak in stand.

Het andere deel van de daders geeft aan zelf ook gepest te worden, de zogenoemde agressieve slachtoffers. Deze daders zijn gemiddeld genomen minder populair dan hun klasgenoten en vechten in feite tegen het sociale systeem dat hen (soms) buitensluit (Farmer et al., 2010).

Door de jaren is veel onderzoek gedaan naar de werking van verschillende anti-pestinterventies. Dit onderzoek zoomt in op de interventie KiVa. Dit is een anti-pestprogramma dat in Finland is ontwikkeld en sinds 2012 in Nederland getest wordt. De gedachte achter KiVa is dat pesten een proces van een groep is en daarom als dusdanig behandeld dient te worden (Salmivalli & Poskiparta, 2012). Naast dader en slachtoffer zijn anderen ook betrokken bij het pesten. Bijvoorbeeld kinderen die de dader aanmoedigen door te lachen of kinderen die opkomen voor het slachtoffer. Bij KiVa wordt de hele klas actief ingezet om het pesten tegen te gaan. Zowel in Finland als in Nederland heeft KiVa voor een grote afname in pesten gezorgd (Kärna et al., 2011; Veenstra, 2015). Dit onderzoek gaat in op de vraag in hoeverre KiVa werkt voor verschillende soorten daders van pesten. Daarmee gaat dit onderzoek verder dan voorgaand onderzoek. Niet alleen wordt gekeken of een verschil te

zien is in pesten tussen de voor- en nameting; de verschillen in effecten tussen pure pesters en agressieve slachtoffers worden ook belicht. De verwachting was dat KiVa voor een sterkere afname in pesten zorgt bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers. Daarnaast is nog onderzocht welke kenmerken bij agressieve slachtoffers horen en welke bij pure pesters. De verwachting was dat agressieve slachtoffers meer antisociaal gedrag vertonen, minder zelfcontrole hebben, meer depressieve gevoelens hebben, vaker afgewezen worden en minder populair zijn dan pure pesters.

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van data die verzameld is onder kinderen die deelnamen aan de evaluatie van de Nederlandse versie van de anti-pestinterventie KiVa. Zij zijn op drie verschillende momenten bevraagd op pestgedrag en slachtofferschap. In dit onderzoek zijn alleen de 559 kinderen opgenomen die zichzelf rapporteerden als dader en ook door klasgenoten als dusdanig zijn genomineerd. Om de hypothesen te toetsen, zijn verschillende statistische toetsen gebruikt. Om te toetsen of agressieve slachtoffers inderdaad meer antisociaal gedrag vertonen, minder zelfcontrole hebben, meer depressieve gevoelens hebben, vaker worden afgewezen en minder populair zijn dan pure pesters, zijn een Kruskal Wallis- en Mann Whitney test gedaan. Hiermee is onderzocht of de verschillen in gemiddelden op de verschillende kenmerken ook significant verschillen naarmate een dader vaker zelf ook gepest wordt. Aan de hand van een Mann Whitney test is onderzocht of KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten onder de pure pesters. Vervolgens heeft een Chi Square toets inzicht gegeven over de rollen die de daders van de voormeting tijdens de nameting innemen.

Geconcludeerd kan worden dat pesten zowel in de KiVa- als controleconditie afneemt. Het valt op dat slachtofferschap het sterkst afneemt in de KiVa-conditie. De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat het pesten onder pure pesters meer afneemt dan onder agressieve slachtoffers, ongeacht de interventie. Er is een klein verschil waarneembaar tussen KiVa en controlescholen als het gaat om agressieve slachtoffers. Bij KiVa is de afname in pesten onder agressieve slachtoffers iets groter.

Agressieve slachtoffers blijken meer depressief te zijn, vaker afgewezen te worden en minder populair te zijn dan pure pesters. Dit komt overeen met de vooraf gestelde verwachtingen. Het lijkt erop dat pure pesters meer antisociaal gedrag vertonen en minder zelfcontrole hebben dan agressieve slachtoffers. Dit is het tegenovergestelde van de vooraf gestelde verwachtingen.

Naar aanleiding van dit onderzoek zijn de volgende aanbevelingen gedaan:

1. Maatwerk is geboden. Geen mens is gelijk en dit geldt ook voor daders. Wat voor de een werkt, kan voor de ander een averechts effect hebben. Als pesten geconstateerd wordt, dient de reden achter het pesten achterhaald te worden. Indien men daarvan op de hoogte is, kan op de juiste manier een interventie aangeboden worden.
2. Pure pesters, of potentiële pure pesters, zijn gebaat bij andere manieren om status te verwerven. In een benadering van Ellis, Gonzalez, Volk en Embry (2015) wordt ervoor gepleit elk kind een eigen rol te geven op school. Kinderen die uit zijn op status, en dus potentiële daders zijn, zouden een rol moeten krijgen die hen eenzelfde status oplevert als pesten zou doen. Hierdoor zou pesten eventueel voorkomen kunnen worden. KiVa zou hiermee aangevuld kunnen worden.
3. In vervolgonderzoek kan gekeken worden wat veroorzaakt dat een pure pester of agressief slachtoffer sneller stopt met pesten. Met name wat werkt voor agressieve slachtoffers is nog erg onduidelijk. Vervolgonderzoek zou experimenterend van aard kunnen zijn door verschillende vormen toe te passen op agressieve slachtoffers en hierbij te onderzoeken wat al dan niet werkt en waarom.

Inleiding

Begin januari 2017 berichtten verschillende media over een 15-jarige scholier die zelfmoord had gepleegd. Na de kerstvakantie was voor hem de drempel om weer naar school te gaan te hoog. Oorzaak: hij werd gepest (NOS, 2017). Helaas was dit voorval geen incident. In de afgelopen jaren hebben meerdere zelfmoorden vanwege pesten het nieuws bereikt. Vermoedelijk schuilt daarachter een nog grotere groep die het nieuws niet haalt.

De gevolgen van pesten kunnen dus aanzienlijk zijn. Zelfmoord, minderwaardigheidsgevoelens, depressieve gevoelens en angsten zijn slechts enkele voorbeelden van wat gepest worden teweeg kan brengen (Hawker & Boulton, 2000; Kaltiala-Heino, Rimpela, Rantanen & Rimpela, 2000; Reijntjes, Kamphuis, Prinzie & Telch, 2010). Maar ook daders van pesten lopen risico. Zij hebben bijvoorbeeld een verhoogde kans op delinquentie, verslavingen en relatieproblemen (Loeber & Dishion, 1983; Nansel et al., 2001). Dat iets gedaan wordt tegen pesten is dus letterlijk van levensbelang.

Het anti-pestprogramma KiVa probeert het pesten te voorkomen en op te lossen. KiVa is in Finland ontwikkeld en heeft daar tot positieve resultaten geleid. Het aantal slachtoffers van pesten is met ongeveer veertig procent verminderd (Kärnä et al, 2011). Sinds 2012 wordt onderzocht in hoeverre KiVa effect heeft in Nederland. Ook in Nederland is KiVa succesvol: het aantal slachtoffers van pesten neemt door KiVa sterker af (Veenstra, 2015). Toch wordt nog steeds gepest, ook op scholen waar KiVa is ingesteld. Daarom is het van belang te blijven onderzoeken hoe pesten nog meer terug gedrongen kan worden. Een vraag die gesteld kan worden is of KiVa werkt voor alle daders van pesten. Niet iedereen pest met hetzelfde doel. Sommige kinderen zetten pesten strategisch in om zelf populair te worden, pure pesters (Hawley, 1999). Andere kinderen pesten als reactie op dat zijzelf ook gepest worden of omdat zij sociaal onhandig zijn, zogenaemde agressieve slachtoffers. Zij pesten vanuit impulsiviteit (Veenstra et al, 2005). Als de onderliggende oorzaak van pesten zo kan verschillen, is het dan niet nodig dat een interventie op maat aangeboden wordt? Daarom is de volgende vraagstelling geformuleerd: Welke verschillen in effecten van KiVa zijn te onderscheiden tussen agressieve slachtoffers (kinderen die zowel dader als slachtoffer van pesten zijn) en pure pesters? De verwachting is dat KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers.

Niche en relevantie

Nog niet eerder is onderzocht of anti-pestprogramma's verschillende uitwerkingen hebben voor agressieve slachtoffers en pure pesters. Voorheen is onderzoek naar de effectiviteit van een anti-pestprogramma vooral gericht geweest op het terugdringen van het aantal slachtoffers en daders (Farrington & Ttofi, 2010). Veel interventies worden geanalyseerd door het verschil in pesten tussen de voor- en nameting te onderzoeken (Goossens, Vermande & Van der Meulen, 2012). De toegevoegde waarde van dit onderzoek is dat gekeken wordt voor welke daders KiVa het meest leidt tot een afname in het pesten en waarom.

Naast dat pesten voor het individu veel negatieve consequenties met zich mee brengt, jaagt het de maatschappij ook op kosten. Mensen die als kind zijn gepest, hebben bijvoorbeeld een grotere kans om in de psychische hulpverlening terecht te komen (Kaltiala-Heino et al., 2000). Dit onderzoek is dus relevant voor zowel het individu als de maatschappij. Indien minder gepest wordt, zullen de negatieve consequenties sterk afnemen. Elk onderzoek dat daaraan bijdraagt, is uiterst nuttig.

Theoretische onderbouwing

Een veel gehanteerde definitie van pesten is: Pesten is een vorm van agressie die herhaaldelijk voorkomt en erop gericht is om een persoon in zwakkere positie fysiek, verbaal of psychisch kwaad te doen (Olweus, 1978). Als er sprake is van pesten, wordt dus aan drie kenmerken voldaan. Het eerste kenmerk is de agressie die de dader uit richting het slachtoffer. De dader brengt door te pesten bewust schade aan bij het slachtoffer door hem bijvoorbeeld uit te schelden, te kleineren, buiten te sluiten of pijn te doen (Olweus, 1978). Ten tweede is in veel gevallen sprake van machtsongelijkheid tussen de dader en het slachtoffer. Een slimme dader kiest een slachtoffer dat zichzelf slecht kan verdedigen en onbelangrijk gevonden wordt (Veenstra, Verlinden, Huitsing, Verhulst & Tiemeier, 2013). Het derde kenmerk is dat pesten vrijwel nooit bij één incident blijft, maar meestal gedurende een langere periode herhaaldelijk voorkomt (Van Dugteren, 2004). Volk, Dane en Marini (2014) stellen het woord 'herhaaldelijk' ter discussie. Zij poneren dat de schade die het slachtoffer lijdt zwaarder moet wegen dan enkel de frequentie van het pesten. In sommige gevallen kan één pestincident veel schade aanbrengen bij het slachtoffer, bijvoorbeeld bij cyberpesten, een moderne variant van pesten die plaatsvindt via het internet. Slachtoffers van cyberpesten kunnen nog jaren kampen met de gevolgen hiervan, doordat bijvoorbeeld filmpjes op internet blijven circuleren. In zekere zin kan hierbij alsnog van een herhaling worden gesproken, doordat het slachtoffer herhaaldelijk geconfronteerd wordt met de gevolgen van dat ene pestincident.

Hoewel al tijden ingezien wordt dat pesten onwenselijk is, is pesten een fenomeen van alle tijden en lastig (volledig) uit te roeien. We kunnen pesten begrijpen vanuit de rationele keuzetheorie, mensen maken doelbewust keuzes met de verwachting dat dit hen iets positiefs oplevert. De meest voorkomende redenen waarom daders pesten zijn het willen verwerven van status en een gebrek aan zelfcontrole. Status is, naast affectie, een belangrijk algemeen doel dat mensen in hun leven proberen te realiseren (Goossens, Vermande & Van der Meulen, 2012; Li & Wright, 2013). Mensen willen graag belangrijk gevonden worden. Ook pesters hunkeren naar status. Het is dan ook de voornaamste reden dat kinderen pesten (Olthof, Goossens, Vermande, Aleva & Van der Meulen, 2011).

Status of populariteit kent in de literatuur twee gezichten. Enerzijds zijn er kinderen die door veel andere kinderen aardig gevonden worden, sociaal zijn en door iedereen geaccepteerd worden. Deze kinderen zijn dus geliefd. Anderzijds kunnen kinderen gevreesd worden (Hawley, 1999). Deze kinderen zijn nadrukkelijk aanwezig, vallen graag op en andere

kinderen willen graag bij hen horen (Goossens et al., 2012). Veel daders van pesten zijn niet geliefd maar wel gevreesd (Olthof et al., 2011). Antisociaal gedrag, waaronder pesten, is een manier om status te verwerven en populair te worden (Dijkstra, Lindenberg, Verhulst, Ormel & Veenstra, 2009). Uit onderzoek blijkt dat daders meer hunkeren naar status dan anderen (Li & Wright, 2013; Sijtsema, Veenstra, Lindenberg & Salmivalli, 2009). Het is bekend dat pesten een succesvolle manier kan zijn om steeds meer status te verwerven (De Bruyn, Cillessen & Willink, 2014; Hawley, 1999; Van der Ploeg, 2016). Klasgenoten worden herhaaldelijk geconfronteerd met het pestgedrag van de daders en zien de macht die zij hebben om andere kinderen bijvoorbeeld buiten te sluiten. Uit vrees om zelf ook gepest te worden, zijn klasgenoten geneigd te luisteren naar daders, waardoor de status van de daders dus toeneemt (Peets & Hodges, 2014). Op deze manier leert een dader op een negatieve manier doelen te bereiken (Veenstra, Lindenberg, Oldehinkel, De Winter, Verhulst & Ormel, 2005). Het is bekend dat daders steeds verder gaan in het vertonen van antisociaal gedrag. Pesten is een effectief middel om de verworven status en macht te handhaven, ook voor populaire kinderen die aanvankelijk niet pestten (Van der Ploeg, 2016). Als andere kinderen zien dat daders populair zijn, kan pesten aanstekelijk werken. Mogelijk willen de andere kinderen het gedrag imiteren om zo tot dezelfde status te komen (Dijkstra, Lindenberg & Veenstra, 2008). Hoewel veel daders erop gericht zijn populair te worden, gaat deze verklaring niet voor alle daders op. Dodge en Coie (1987) toonden als eerste aan dat er onderscheid gemaakt kan worden tussen proactieve en reactieve agressie. Sindsdien is er veel onderzoek gedaan naar dit onderscheid. Proactieve agressie is gericht op het bereiken van (status)doelen, koelbloedig en hoeft niet gestimuleerd te worden (Crick & Dodge, 1996; Dodge & Coie, 1987). Kinderen die veelal proactieve agressie inzetten, pesten om zelf populairder te worden. Hun doel is het verwerven van status. Het zijn sociaal slimme kinderen die anderen weten te manipuleren om te pesten of zelf pesten en daarnaast ook hele positieve relaties hebben (Salmivalli, Kaukiainen & Lagerspetz, 1998). Daarnaast beschikken zij over leiderschapscapaciteiten en humor. Onderzoek veronderstelt dat proactief agressieve kinderen ook harteloos en emotioneel kunnen zijn. Tegenover voor hen onbelangrijke kinderen hebben ze een verhoogde kans op weinig empathie en het gebruiken van deze onbelangrijke kinderen voor het eigen gewin (Frick & Dickens, 2006). In dit onderzoek worden zij pure pesters genoemd.

Een deel van de daders geeft aan zelf ook gepest te worden (Haynie, Nansel, Eitel, Crump, Saylor, Yu & Simons-Morton, 2001). In dit onderzoek worden zij agressieve

slachtoffers genoemd. Zij zouden vooral reactieve agressie inzetten (Olweus, 1978; Rodkin, Espelage, & Hanish, 2015). Deze vorm van agressie is een reactie die voortkomt uit angst en een gebrek aan zelfcontrole en is met name gericht op het verdedigen tegen het pesten. Klasgenoten vinden het grappig een reactie uit te lokken door deze kinderen te irriteren. Vaak hebben zij hierdoor het gevoel zelf gepest te worden, waardoor agressieve slachtoffers kunnen reageren met pestgedrag. Agressieve slachtoffers zijn over het algemeen agressiever dan hun klasgenoten (Salmivalli & Nieminen, 2002), hebben meer probleemgedrag en depressieve symptomen, minder zelfcontrole, minder sociale competenties, zijn minder goed in staat positieve relaties aan te gaan en te onderhouden, hebben minder binding met school, krijgen minder betrokkenheid en steun van ouders en hebben een groter risico om later ook antisociaal gedrag te vertonen (Haynie et al., 2001; Pellegrini, Bartini & Brooks, 1999; Salmivalli & Nieminen, 2002). Deze kinderen zijn niet zozeer met voorbedachte rade aan het pesten. De gelegenheid maakt hen al dan niet tot een dader: als zij worden gepest, zullen zij daar waarschijnlijk op reageren door zelf ook te gaan pesten. In feite vechten agressieve slachtoffers tegen het sociale systeem dat hen (soms) buitensluit (Farmer et al., 2010). Recent onderzoek van Van Dijk, Poorthuis en Malti (2016) stelt ter discussie of het soort agressie van agressieve slachtoffers wel echt verschilt met dat van pure pesters. Op jonge leeftijd lijkt het verschil in agressie zich hooguit te uiten in het succes ervan: pure pesters krijgen meer status en macht en bij agressieve slachtoffers vergroot het de kans op afwijzing. Deze conclusie lijkt tegenstrijdig met voorgaand onderzoek waarbij aangetoond werd dat agressieve slachtoffers vooral reactieve agressie inzetten en pure pesters met name proactieve agressie. Mogelijk komt dit doordat het hiervoor genoemde onderzoek zich richt op jonge kinderen en wordt pas op latere leeftijd het onderscheid duidelijker. Pesters die merken dat hun gedrag status oplevert, zullen sneller geneigd zijn het gedrag te herhalen en dus proactiever gaan pesten. Van agressieve slachtoffers is bekend dat zij minder goed in staat zijn zichzelf te beheersen en sociale contacten op te bouwen, wat overeenkomt met het type kind dat vooral reactieve agressie inzet (Olweus, 1978; Rodkin, Espelage, & Hanish, 2015). Op basis van voorgaande informatie zijn de volgende hypothesen geformuleerd:

Hypothese 1: *Agressieve slachtoffers vertonen meer antisociaal gedrag dan pure pesters.*

Hypothese 2: *Agressieve slachtoffers hebben minder zelfcontrole dan pure pesters.*

Hypothese 3: *Agressieve slachtoffers hebben meer depressieve gevoelens dan pure pesters.*

Hypothese 4: *Agressieve slachtoffers worden vaker afgewezen dan pure pesters.*

Hypothese 5: *Agressieve slachtoffers zijn minder populair dan pure pesters.*

In de loop der tijd zijn verschillende interventies ontworpen die het pesten moeten reduceren. Veel van deze interventies zijn erop gericht om het slachtoffer assertiever te maken (McGinnis, Sprafkin, Gerwhaw & Klein, 2012). Velen beschouwen dit ook als meest succesvolle manier tegen pesten (Black, Weinles & Washington, 2010). Uit meerdere onderzoeken komt echter naar voren dat de dader hardnekkiger standhoudt dan het slachtoffer. Wanneer een slachtoffer te assertief wordt, gaat de dader op zoek naar een nieuw slachtoffer dat minder assertief is (Veenstra et al., 2013). Hierdoor is het pesten niet opgelost maar slechts verschoven.

Ttofi en Farrington (2011) hebben verschillende interventies tegen pesten met elkaar vergeleken. Daaruit blijkt dat interventies waarbij rekening gehouden wordt met doelen van daders, bijvoorbeeld macht, de kans op een afname van pesten groter is. Voor een dader is er weinig reden om iets wat zoveel macht oplevert, namelijk pesten, te stoppen. Een effectieve interventie geeft de dader wel een reden om met pesten te stoppen door ervoor te zorgen dat pesten geen macht oplevert. Indien pesten niet gewaardeerd wordt en de opbrengst daardoor niet positief is, zullen daders minder gedreven zijn om dit te doen (Goossens et al., 2012). Hiervoor is het raadzaam rekening te houden met de heersende groepsnormen. Hoe pesten gewaardeerd wordt, hangt af van deze groepsnormen. Groepsnormen geven weer wat in de groep acceptabel gedrag is en wat niet. In klassen waar veel gepest wordt, valt pesten vaak onder acceptabel gedrag (Henry, Guerra, Huesmann, Tolan, Van Acker & Eron, 2001). In feite is de norm van de klas de norm van populaire kinderen (Dijkstra et al., 2008). Populaire kinderen genieten immers aanzien en veel kinderen willen bij hen horen. Daardoor krijgen populaire kinderen meer voor elkaar en nemen anderen vaak hun mening over. Omdat pure pesters vaak populair zijn, bepalen zij in veel gevallen de groepsnormen. Het is daarom van belang populaire kinderen, met name degenen die niet pesten, ervan te overtuigen dat pesten niet acceptabel is. Alleen op die manier kan de groepsnorm doorbroken worden. Naast het onacceptabel maken van pesten, zou een interventie tegen pesten kinderen mogelijkheden moeten bieden op alternatieve manieren status te krijgen, bijvoorbeeld door sport of groepswork (Sijtsema et al., 2009). Een recente benadering van Ellis, Gonzalez, Volk en Embry (2015) suggereert dat pesten (deels) voorkomen kan worden door elk kind op school een betekenisvolle rol te geven die bij dat kind past. Ieder kind is verantwoordelijk voor een

specifieke taak, bijvoorbeeld de bel luiden, schriften verzamelen en uitdelen, klasgenoten welkom heten of de pleinwacht assisteren. Kinderen die van nature uit zijn op status, en dus potentiële daders zijn, zouden een rol moeten krijgen die status oplevert. Hierdoor zijn zij mogelijk minder geneigd over te gaan op pesten, omdat hun doel (status) al behaald is.

Naast het bewust zijn van de heersende groepsnormen en de doelen van de dader concluderen Ttofi en Farrington (2011) dat het ook van belang is de interventie zo intensief mogelijk te maken, zodat kinderen er veel aan herinnerd worden dat pesten niet acceptabel is. Hierdoor slijt de nieuwe norm, pesten is onacceptabel, in. Veel pestincidenten vinden plaats buiten de lessen om, bijvoorbeeld tijdens de pauze of na schooltijd. Een goede interventie anticipeert hierop door waar mogelijk deze momenten te laten observeren en evalueren (Ttofi & Farrington, 2011).

KiVa

De anti-pestinterventie KiVa houdt rekening met bovenstaande punten. De gedachte achter KiVa is dat pesten een proces van de hele groep is en daarom als dusdanig behandeld dient te worden (Salmivalli & Poskiparta, 2012). Naast de dader en het slachtoffer zijn binnen het pesten nog een aantal rollen te onderscheiden, namelijk assistent, versterker, beschermer en buitenstaander. De dader initieert het pesten. Het slachtoffer is de persoon waartegen het pesten gericht is. De dader kiest het slachtoffer nauwkeurig. Het moet iemand zijn die zichzelf slecht kan verdedigen en waarvan de dader verwacht dat hij weinig steun zal krijgen van klasgenoten (Veenstra et al., 2013). De assistent sluit zich aan bij de dader en gaat mee pesten. Versterkers zijn personen die niet actief deelnemen aan het pesten, maar vooral aan de zijlijn staan. Doordat zij niets doen, is de dader extra geneigd het pesten voort te zetten. Het zwijgen van versterkers wordt namelijk gezien als een goedkeuring voor het pesten. De beschermer komt tijdens of na een incident op voor het slachtoffer en kan ervoor zorgen dat het pesten (voor zekere tijd) wordt beëindigd. Buitenstaanders nemen geen deel aan het pestproces. In de praktijk zijn de rollen die kinderen aannemen tijdens het pesten minder zwart-wit dan in theorie wordt gesuggereerd. De rol die iemand aanneemt bij het pesten, kan per incident verschillen (Salmivalli et al., 2001). Iemand die bijvoorbeeld bij het ene incident een assistent is, kan bij een ander incident wel het slachtoffer zijn. Daarnaast is niet elke rol vertegenwoordigd bij elk pestincident. Alleen de dader en het slachtoffer zijn altijd vertegenwoordigd.

De klas is doorslaggevend bij het doorbreken of het in standhouden van pestgedrag. Waar veel versterkers zijn, wordt veel gepest (Salmivalli, Voeten & Poskiparta, 2011). Versterkers geven de dader zekerheid en moedigen daarmee de dader aan om het pesten voort te zetten. Daarentegen zorgen veel beschermers ervoor dat minder gepest wordt (Salmivalli et al., 2011). Beschermers ontnemen de dader namelijk (een deel van) de verkregen macht. Hoe meer beschermers, hoe minder populair de dader is. De populariteit van de dader hangt samen met het aantal beschermers (Marks, Cillessen & Crick, 2012). Dit verband komt mede doordat beschermen minder vaak voorkomt in klassen waar de dader erg populair is. Beschermen is dan te riskant, omdat het het risico met zich meebrengt om zelf ook gepest te worden. De dader assisteren kan daarentegen leiden tot meer populariteit, omdat je dan bij de pester hoort (Garandau, Lee & Salmivalli, 2014).

Bij KiVa wordt, anders dan bij vele andere interventies, de hele klas actief ingezet om het pesten te bestrijden. Indien er gepest wordt in de klas, kan bijvoorbeeld een aantal kinderen, waaronder de dader, de taak krijgen het slachtoffer te helpen met een concrete taak. Behulpzaamheid wordt een groepsnorm en pesten wordt onacceptabel. De sleutelfiguren hierbij zijn de populaire versterkers en buitenstaanders die niet (actief) deelnemen aan het pesten. Populaire kinderen kunnen immers de norm bepalen. Als zij actief op zullen komen voor slachtoffers, is de kans groot dat pesten in de groep niet meer geaccepteerd zal worden. Pesters zullen dus een andere manier moeten vinden om hun doel, namelijk status, te verwerven.

KiVa probeert het pestgedrag met een positieve insteek te veranderen. Door middel van spel en samenwerking wordt een positieve sfeer gecreëerd in de klas en op school. Gebruikmakend van speciaal ontwikkelde computerspellen, leren kinderen zich te verplaatsen in iemand die gepest wordt. KiVa is vooral preventief van aard: door een positieve sfeer en inlevingsvermogen zou er minder gepest moeten worden. De kinderen gaan hier regelmatig mee aan de slag. Hierdoor blijven zij herinnerd aan hoe erg pesten is. KiVa bevat meerdere kenmerken die volgens Ttofi en Farrington (2011) bijdragen aan het slagen van een anti-pestinterventie. Het is een intensief programma, kinderen worden regelmatig eraan herinnerd dat pesten onacceptabel is en klasgenoten worden bij de interventie ingeschakeld. Uit onderzoek blijkt dat KiVa inderdaad een succesvolle interventie is. Op scholen waar KiVa geïmplementeerd is, neemt het pesten sterker af dan op controlescholen (Veenstra, 2015).

KiVa is mogelijk meer geschikt voor pure pesters dan voor agressieve slachtoffers. Omdat pure pesters, meer dan agressieve slachtoffers, doelbewust het pesten inzetten, is het voor hen makkelijker het gedrag aan de groepsnormen aan te passen. Het niet houden aan groepsnormen kan namelijk leiden tot afwijzing (Marques, Abrams & Serodio, 2001), wat een pure pester niet wil riskeren. Als pesten niet gewaardeerd wordt, zal de motivatie minder groot zijn om te pesten (Goossens et al., 2012). Pure pesters zijn sociaal vaardiger en zullen vermoedelijk sneller op zoek gaan naar alternatieve wijzen om populariteit te verwerven. De verwachting is dat ook bij agressieve slachtoffers het pesten af zal nemen, doordat KiVa inzet op samenwerking. Door deze samenwerking neemt de sociale cohesie toe, voelen agressieve slachtoffers zich mogelijk meer betrokken bij de groep en leren zij sociale competenties aan. De verwachting is dat dit effect vanwege hun karakter kleiner zal zijn dan bij pure pesters. Hoewel agressieve slachtoffers ook op zoek zijn naar sociale contacten binnen de groep, zullen zij sneller tegen hun eigen impulsieve karakter aanlopen en dus meer moeite hebben te stoppen met pesten. Agressieve slachtoffers zijn vooral gebaat bij een interventie die inzoomt op het reduceren van agressie (Goldstein, Glick & Gibbs et al., 1986) en het trainen van sociale vaardigheden (Cook, Williams, Guerra, Kim & Sadek, 2010). Daarom is de volgende hypothese geformuleerd:

Hypothese 6: *KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers.*

Method

Deelnemers

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van data die verzameld zijn onder kinderen die deelnamen aan de evaluatie van de Nederlandse versie van de anti-pestinterventie KiVa. Deze interventie is ontwikkeld in Finland en heeft als doel het pesten op basisscholen te verminderen en voorkomen. KiVa wordt in verschillende landen geïmplementeerd en getest, waaronder in Nederland. In de herfst van 2011 zijn de basisscholen in Nederland uitgenodigd om deel te nemen aan de anti-pestinterventie KiVa. De 99 basisscholen die instemden met het onderzoek werden willekeurig toegewezen aan de controle conditie (33 scholen) of aan de KiVa conditie (66 scholen). De 33 controle-scholen dienden de eigen aanpak tegen pesten voort te zetten. Bij scholen in de KiVa conditie kregen leerkrachten trainingen om pesten op de KiVa manier aan te pakken.

Kinderen van zowel de controle- als interventie-scholen vulden digitale vragenlijsten in. Dit gebeurde voorafgaand aan de KiVa interventie in mei 2012. De vragenlijst is eerst getest in een pilot-studie om te inventariseren of de vragen begrepen werden door de kinderen. De leerkrachten gaven elk kind inloggegevens om de vragenlijst te kunnen openen. Alle vragen werden door de kinderen zelf gelezen. Moeilijke onderwerpen werden toegelicht middels een instructievideo. In deze video's legt een professionele actrice de vragen dusdanig uit dat alle kinderen het moeten kunnen begrijpen (bijvoorbeeld door langzaam te spreken en woorden duidelijk te articuleren). Daarnaast waren leerkrachten aanwezig om eventuele vragen te beantwoorden. De leerkrachten hadden vooraf instructies gekregen over hoe ze de kinderen het beste konden helpen op een zodanige wijze dat het geen invloed had op de antwoorden van de kinderen. De vragenvolgorde was gerandomiseerd om te voorkomen dat de resultaten beïnvloed werden.

De scholen stuurden naar de ouders van alle kinderen voorafgaand aan het onderzoek een brief om toestemming voor het onderzoek te vragen. Ouders die geen toestemming gaven hun kind deel te laten nemen aan het onderzoek werden verzocht de brief terug te sturen naar school. In totaal is 1.5% van de kinderen op de 99 scholen niet opgenomen in de steekproef. De redenen hiervan zijn het ontbreken van ouderlijke toestemming, het niet willen participeren en het niet kunnen participeren.

De dataset omvat gegevens van 9689 kinderen uit 462 klassen. Deze kinderen hebben op drie momenten enquêtes ingevuld, voorafgaand aan de interventie (T1), een halfjaar later

(T2) en anderhalf jaar later (T3). In dit onderzoek wordt met name gebruik gemaakt van de gegevens van T1 en T3, de voor- en nameting. Specifieke kenmerken van kinderen, zoals antisociaal gedrag of zelfcontrole, zijn enkel op T2 gemeten. Daarom wordt bij deze variabelen gebruik gemaakt van T2. Bij de omschrijving van de variabelen zal per variabele vermeld worden wanneer deze gemeten is.

Dit onderzoek is gericht op daders van pesten. Alle kinderen die tijdens de voormeting aangegeven hebben tenminste twee keer in de afgelopen maand gepest te hebben en daarnaast door klasgenoten als zodanig zijn aangewezen, zullen meegenomen worden in het onderzoek. Dit is gedaan aan de hand van de vragen 'Hoe vaak heb je andere kinderen gepest?' en 'Wie begint met jou te pesten?'. De 9057 kinderen die niet als dader werden aangeduid bij zowel zelfrapportage als peernominaties, worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Daarnaast zijn alleen de kinderen meegenomen die alle vragen hebben beantwoord. Om goede uitspraken te kunnen doen, is het van belang dat alle kinderen alle vragen hebben beantwoord. 73 daders hadden één of meerdere vragen niet beantwoord. In dit onderzoek wordt, zowel in de voor- als nameting, gebruik gemaakt van de gegevens van de overige 559 kinderen.

Afhankelijke variabelen: pesten en slachtofferschap

Pesten: Zelfrapportage. Zelf gerapporteerd pesten is gemeten door gebruik te maken van de vragenlijst van Olweus (1996). Hiervoor is gekeken naar de algemene vraag 'Hoe vaak heb je andere kinderen gepest?'. De kinderen konden antwoord geven op een vijfpuntsschaal (1= ik heb niet gepest, 3= ik heb twee of drie keer per maand gepest, 5 = ik heb meerdere keren per week gepest). Deze variabele wordt twee keer gebruikt in dit onderzoek. Als controlevariabele wordt gekeken naar de scores tijdens de voormeting en als afhankelijke variabele de scores van anderhalf jaar na invoering van de interventie. Daarnaast wordt de variabele op T3 ook omgezet in een dichotome variabele waarbij de scores 1 en 2 vallen onder score 0: niet gepest en de scores 3, 4 en 5 vallen onder de score 1: wel gepest. Deze dichotome variabele geeft dus inzicht of iemand op T3 wel of geen pester is volgens zichzelf en kan informatie verkregen worden over of de daders van T1 op T3 nog steeds pesten.

Pesten: Peernominaties. Om het pesten op basis van peernominaties in kaart te brengen, zijn de kinderen gevraagd of ze gepest worden, gebruikmakend van de vragenlijst van Olweus (1996). Deze vragenlijst vraagt naar alle verschillende varianten van pesten. Voorbeelden van verschillende varianten zijn materieel, fysiek of digitaal pesten. Als kinderen aangaven op tenminste één manier te worden gepest, werd gevraagd of zij door

klasgenoten, andere kinderen van school of kinderen buiten de school gepest werden. Als kinderen aangaven door een klasgenoot te worden gepest, kregen ze een namenlijst van de klas te zien met de vraag 'Wie begint met jou te pesten?'. Voor elk kind is het aantal ontvangen nominaties opgeteld (ze worden dus genoemd als pester), en gedeeld door het aantal klasgenoten. Hierdoor is een proportiescore ontstaan die rekening houdt met het aantal kinderen in de klas. De proportiescore wordt gebruikt tijdens de voor- en nameting. Daarnaast is een dichotome variabele aangemaakt die aangeeft of iemand wel of niet pest op T3. Alle kinderen die minimaal 2 keer zijn genomineerd als pester krijgen de score 1, die aangeeft dat zij volgens anderen een pester zijn. Kinderen die 0 of 1 keer aangeduid zijn als pester worden niet beschouwd als pester.

Slachtofferschap. Om het slachtofferschap in kaart te brengen, is kinderen gevraagd zelf te rapporteren hoe vaak zij gepest zijn. Dit is gedaan met de vraag: 'Nu je weet wat pesten is, kun je dan ook zeggen hoe vaak je bent gepest?' (Olweus, 1996). De kinderen konden antwoord geven op een vijfpuntsschaal (1= ik ben niet gepest, 3= ik ben twee of drie keer per maand gepest, 5 = ik ben meerdere keren per week gepest). Deze variabele wordt twee keer gebruikt in dit onderzoek. Als controlevariabele wordt gekeken naar de score tijdens de voormeting en als afhankelijke variabele naar de score tijdens de nameting.

Onafhankelijke variabelen

Type dader. Type dader is de eerste onafhankelijke variabele. Deze variabele maakt inzichtelijk of een kind een pure pester is of een agressief slachtoffer tijdens de voormeting. Kinderen die ingedeeld worden als agressief slachtoffer zeggen naast dader tevens slachtoffer van pesten te zijn. Of een kind slachtoffer is van pesten, wordt bepaald aan de hand van de variabele slachtofferschap. Alle kinderen die aangeven minimaal twee of drie keer per maand te zijn gepest en daarnaast aangeven zelf te pesten, zijn agressieve slachtoffers. Dit wordt met een 1 gecodeerd. De overige daders worden in dit onderzoek pure pesters genoemd, wat gecodeerd wordt met een 0. De classificering van de agressieve slachtoffers en pure pesters komt overeen met voorgaand onderzoek (Solberg & Olweus, 2003).

KiVa vs controleconditie. Conditie is de tweede onafhankelijke variabele. Deze variabele geeft aan of de leerling naar een KiVa- (1) of controleschool (0) gaat op T1.

Antisociaal gedrag. Antisociaal gedrag wordt gemeten met dertien vragen over verschillende vormen van antisociaal gedrag, met als voorbeelden: 'Ik verniel spullen van anderen' of 'Ik vloek of gebruik vieze woorden' (Achenbach, 1991). De vragen zijn op T2

gesteld. De antwoordmogelijkheden voor deze vragen zijn 'nooit' (1), 'soms' (2) en 'vaak' (3). Hoe hoger de score op deze variabele, hoe meer antisociaal gedrag een kind rapporteert. De scores van de dertien vragen vormen een betrouwbare schaal ($\alpha = .80$) waar een gemiddelde van is genomen.

Zelfcontrole. Zelfcontrole wordt op T2 gemeten met acht vragen, met als voorbeelden: 'Het is gemakkelijk voor mij om een geheim te bewaren' of 'Ik denk meestal eerst na voordat ik besluit iets te doen' (Simonds & Rothbart, 2006). De antwoordmogelijkheden bij deze vragen zijn 'nooit' (1), 'bijna nooit' (2), 'soms' (3), 'bijna altijd' (4) en 'altijd' (5). Hoe hoger de score op deze variabele, hoe meer zelfcontrole een kind heeft. Naar aanleiding van een factor analyse is ervoor gekozen de volgende drie vragen niet te gebruiken: 'Ik zeg dingen zonder er bij na te denken', 'Ik praat door anderen heen wanneer zij iets zeggen' en 'Ik raak in de problemen, omdat ik dingen doe zonder eerst na te denken'. Met deze vragen was sprake van een te lage communaliteit. De scores van de overige vijf vragen vormen een betrouwbare schaal ($\alpha = .74$) en zijn samengevoegd tot een schaal.

Depressieve gevoelens. Depressieve gevoelens worden gemeten met negen vragen, met als voorbeelden: 'Ik vind niets meer echt leuk' of 'Ik voel me onrustig' (Chorpita, Yim, Moffitt, Umemoto, & Francis, 2000). Deze vragen zijn een jaar na de start van het onderzoek, op T2, gesteld. De antwoordmogelijkheden zijn 'nooit' (1), 'soms' (2), 'vaak' (3) en 'altijd' (4). Naarmate kinderen een hogere score op deze variabele hebben, hebben zij meer depressieve gevoelens. Deze negen vragen vormen een betrouwbare schaal ($\alpha = .81$) en zijn samengevoegd tot één gemiddelde.

Afwijzing. Afwijzing wordt in kaart gebracht door klasgenoten te vragen welke klasgenoten zij niet leuk vinden. Dit is gedaan op T1 met de vraag 'Welke klasgenoten vind je helemaal niet leuk?'. Er is een variabele aangemaakt die aangeeft hoe vaak een kind genomineerd is als niet leuk. Deze variabele is gedeeld door het aantal klasgenoten om een proportiescore te creëren. Hoe hoger de score op deze variabele, hoe vaker een kind afgewezen wordt.

Populariteit. Populariteit wordt gemeten op T1 door klasgenoten te vragen welke klasgenoten populair zijn. Dit is gedaan met de vraag 'Welke kinderen in jouw klas zijn populair?'. Er is een variabele aangemaakt die aangeeft hoe vaak een kind genomineerd is als populair. Deze variabele is gedeeld door het aantal klasgenoten zodat een proportiescore gecreëerd werd. Hoe hoger de score op deze variabele, hoe populairder een kind is.

Controlevariabelen

Geslacht wordt als controlevariabele opgenomen in de analyses, waarbij jongens gecodeerd zijn met een 0 en meisjes met een 1. Daarnaast wordt gecontroleerd voor leeftijd. Kinderen zijn tijdens de voormeting gemiddeld 9.55 jaar ($sd = 1.27$), variërend tussen 7 en 13 jaar.

Analyses

Om de hypothesen te toetsen, wordt gebruik gemaakt van verschillende toetsen. Het resultatenhoofdstuk zal beginnen met de beschrijvende statistieken van de gebruikte variabelen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de voor- en nameting. Hiermee wordt inzicht verkregen in hoe de subsample van ouders gemiddeld scoort op de verschillende variabelen. Vervolgens worden de correlaties tussen de verschillende variabelen getoetst. Hierbij worden de correlaties van kinderen op KiVa-scholen los berekend van de correlaties op controlescholen. De volgende vijf hypothesen worden getoetst met de Kruskal Wallis toets en een Mann Whitney test:

Hypothese 1. *Agressieve slachtoffers vertonen meer antisociaal gedrag dan pure pesters*

Hypothese 2. *Agressieve slachtoffers hebben minder zelfcontrole dan pure pesters*

Hypothese 3. *Agressieve slachtoffers hebben meer depressieve gevoelens dan pure pesters*

Hypothese 4. *Agressieve slachtoffers worden vaker afgewezen dan pure pesters*

Hypothese 5. *Agressieve slachtoffers zijn minder populair dan pure pesters*

De Kruskal Wallis toets is een non-parametrische variant van de ANOVA en toetst of er een verschil is tussen de verschillende scores op slachtofferschap. Met andere woorden: scoort iemand met een '1' op slachtofferschap anders op bijvoorbeeld antisociaal gedrag dan iemand met een '2', '3', '4' of '5' op slachtofferschap? Omdat de data niet normaal verdeeld zijn, is gekozen voor een non-parametrische variant. Na de Kruskal Wallis toets, wordt door middel van een Mann Whitney gekeken tussen welke groepen significante verschillen bestaan. Is het bijvoorbeeld zo dat de ouders die een '1' of '2' scoren op slachtofferschap min of meer gelijk scoren op antisociaal gedrag, zelfcontrole, depressieve gevoelens, afwijzing en populariteit en ouders met een score van '3', '4' en '5' op slachtofferschap ook? Aan de hand van beide statistische toetsen, zal een uitspraak worden gedaan over de eerste vijf hypothesen.

Hypothese 6 (*KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers*) zal aan de hand van Mann Whitney test worden onderzocht. Omdat de data niet normaal verdeeld zijn, is gekozen voor een non-parametrische test. Deze test

maakt inzichtelijk of twee groepen significant van elkaar verschillen. Allereerst zal KiVa met controlescholen vergeleken worden. Daarbij wordt gekeken naar de scores op pesten tijdens de nameting, de afname in pesten ten opzichte van de voormeting en slachtofferschap. Vervolgens worden alleen pure pesters geselecteerd en wordt onderzocht of de afname in pestgedrag in de KiVa-conditie groter is dan op controlescholen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de vragen op basis van zowel peernominaties als zelfrapportages. Daarna worden alleen de agressieve slachtoffers geselecteerd en volgen dezelfde analyses. Tot slot wordt de Mann Whitney toets gebruikt om binnen de KiVa-conditie te kijken naar verschillen tussen pure pesters en agressieve slachtoffers op het gebied van pestgedrag en slachtofferschap.

Om meer informatie te verkrijgen over wat zowel KiVa als controlescholen met hun interventie teweeg brengen, wordt in kaart gebracht wat de rol van ouders is tijdens de nameting en of dit ook is veranderd ten opzichte van de voormeting. Zijn deze ouders tijdens de nameting pure pesters, agressieve slachtoffers, slachtoffers op niet betrokken? Dit wordt getoetst met een Pearson Chi-Square toets. Deze toets wordt vier keer gedaan waarbij gekeken zal worden naar alle ouders in dit onderzoek, de ouders in de KiVa-conditie, de ouders op de controlescholen en naar verschillen tussen KiVa- en controlescholen. Tot slot zal in een tabel inzichtelijk gemaakt worden hoe ouders tijdens de voor- en nameting scores op slachtofferschap. Hier is geen statistische toets aan verbonden. De tabel dient enkel om inzichtelijk te maken hoe slachtofferschap zich ontwikkelt door de tijd en of interventies dit mogelijk beïnvloeden.

Geen multilevel analyse

In een dataset met respondenten die deels uit dezelfde klas of school komen, ligt een multilevel analyse voor de hand. De 559 ouders van pesten die in dit onderzoek opgenomen zijn zitten samen op 94 scholen en in 277 klassen. Hoewel de meeste respondenten onafhankelijk van elkaar zijn, kan er sprake zijn van beïnvloeding en kan daarmee een belangrijke aanname van gedegen onderzoek geschonden worden. Daarom is gekeken naar in hoeverre de scores op pesten samenhangen in de verschillende klassen, de intra-klasse-correlatie. Hieruit blijkt dat de onderlinge samenhang laag is ($r = -.02$). Dit betekent dat er geen beïnvloeding van de data is doordat kinderen in dezelfde klassen zitten en de data dus onafhankelijk van elkaar zijn.

Resultaten

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen van de analyses weergegeven. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de ingevulde vragenlijsten van de 559 kinderen die tijdens de voormeting zelf aangaven te hebben gepest en ook door klasgenoten als dusdanig zijn genomineerd. In de eerste paragraaf worden de beschrijvende statistieken van de variabelen getoond. Daarna volgen de correlaties tussen de verschillende variabelen. De derde paragraaf geeft informatie over hoe kinderen met een '1', '2', '3', '4' of '5' op slachtofferschap scoren op antisociaal gedrag, depressieve gevoelens, zelfcontrole, afwijzing en populariteit. Vervolgens wordt informatie gegeven over hoe KiVa en controle-interventies pestgedrag en slachtofferschap beïnvloeden en of er verschillen waarneembaar zijn tussen pure pesters en agressieve slachtoffers. In de laatste paragraaf wordt informatie gegeven over de rollen die de ouders van de voormeting tijdens de nameting innemen.

Beschrijvende statistiek

Hieronder volgen de beschrijvingen van de variabelen. In de eerste tabel staan gegevens over de scores op de verschillende variabelen van de 559 ouders van pesten tijdens de voormeting. Vervolgens is inzichtelijk gemaakt hoe de ouders gescoord hebben op slachtofferschap en hoe dit zich verhoudt tot scores op antisociaal gedrag, zelfcontrole, depressieve gevoelens, afwijzing en populariteit. Tot slot worden de beschrijvende statistieken getoond van de variabelen tijdens de nameting. Hierbij is een aparte tabel gemaakt voor KiVa en voor de controlescholen.

Tabel 1. Beschrijving van de variabelen tijdens de voormeting ($N = 559$).

Variabele	Gemiddelde	Standaarddeviatie	Minimum	Maximum
Slachtofferschap	3,11	1,61	1	5
Pesten: Zelfrapportage	3,86	0,87	3	5
Pesten: Peernominaties	0,13	0,10	0,03	0,62
Geslacht	73% Jongens 27% Meisjes			
Leeftijd	9,55	1,27	7	13
Conditie	66% KiVa 34% Controle			
Type pester	57% Agressieve slachtoffers 43% Pure pesters			
Antisociaal gedrag	1,41	0,32	1	3
Zelfcontrole	3,44	0,68	1,5	5
Depressieve gevoelens	1,83	0,59	1	4
Afwijzing	0,27	0,17	0	1
Populariteit	0,17	0,18	0	1

a Bij nominale variabelen is de frequentieverdeling vermeld in percentages.

Voormeting

In tabel 1 is te zien dat tijdens de voormeting de 559 daders gemiddeld een score van 3.86 op pestgedrag rapporteren. De nominatiescore die zij van klasgenoten krijgen, komt op gemiddelde van 0.13. Op slachtofferschap scoren zij gemiddeld 3.11. Veel kinderen zijn, naast dat zij dader zijn, ook slachtoffer van pesten (57%). Dit zijn de agressieve slachtoffers. De gemiddelde dader is 9.55 jaar oud en in de meeste gevallen een jongen. Jongens zijn vaker dader van pesten dan meisjes (respectievelijk 73% en 27%), wat ook in voorgaand onderzoek terug te vinden is (Haynie, 2001). Jongens zijn gemiddeld genomen agressiever aangelegd dan meisjes en denken vaker dat ze zich ruig moeten gedragen om acceptatie vanuit de groep te krijgen (Salmivalli et al., 1996).

Tabel 2a. Beschrijving van de variabelen tijdens de nameting in de KiVa-conditie ($N = 369$).^a

Variabele	Gemiddelde	SD	Minimum	Maximum
Slachtofferschap	2.15	1.35	1	5
Pesten: Zelfrapportage	1.95	1.08	1	5
Pesten: Peernominaties	.04	.06	.00	.67
Pesten: Zelfrapportage (dichotoom)	23.3% wel dader 76.7% geen dader			
Pesten: Peernominaties (dichotoom)	18.4% wel dader 81.6% geen dader			
Afwijzing	.11	.11	0	1
Populariteit	.12	.15	0	1

a Bij dichotome variabelen is de frequentieverdeling vermeld in percentages.

Tabel 2b. Beschrijving van de variabelen tijdens de nameting in de controleconditie ($N = 190$).^a

Variabele	Gemiddelde	SD	Minimum	Maximum
Slachtofferschap	2.56	1.58	1	5
Pesten: Zelfrapportage	2.06	1.21	1	5
Pesten: Peernominaties	.04	.06	.00	.63
Pesten: Zelfrapportage T3 (dichotoom)	24.2% wel dader 75.8% geen dader			
Pesten: Peernominaties T3 (dichotoom)	22.1% wel dader 77.9% geen dader			
Afwijzing	.13	.13	0	1
Populariteit	.09	.12	0	1

a Bij dichotome variabelen is de frequentieverdeling vermeld in percentages.

Nameting

Zowel de 369 kinderen uit de KiVa-conditie als de 190 kinderen uit de controleconditie, zijn tijdens de voormeting geclassificeerd als dader van pesten. Kinderen die tijdens de voormeting nog niet pestten maar tijdens het onderzoek zijn begonnen met pesten, zitten niet in dit subsample. Uit tabel 2 is af te leiden dat tijdens de nameting het grootste gedeelte met pesten is gestopt. 76.7% van de kinderen op Kiva-scholen geeft zelf aan niet meer te pesten en 81.6% is volgens klasgenoten geen dader meer. In de controleconditie zijn de percentages ongeveer gelijk: 75.8% geeft zelf aan niet meer te pesten en 77.9% wordt niet meer genomineerd als dader. De scores op afwijzing zijn ten opzichte van de voormeting erg omlaag gegaan. Waar de daders tijdens de voormeting een gemiddelde score van .27 kregen op afwijzing (zie tabel 1), is dat tijdens de nameting een stuk lager: .11 in de KiVa-conditie en .13 in de controleconditie. De daders van de voormeting worden dus tijdens de nameting minder vaak afgewezen. Mogelijk komt dit doordat een groot deel van de kinderen is gestopt met pesten. Ten opzichte van de voormeting is slachtofferschap ook sterk verminderd, vooral bij de KiVa-conditie. De gemiddelde score op slachtofferschap van alle daders was tijdens de voormeting 3.11 (zie tabel 1). Tijdens de nameting score de (voormalige) daders uit de KiVa-conditie 2.15 op slachtofferschap en de (voormalige) daders uit de controleconditie 2.56.

Tabel 3. Product-momentcorrelaties van alle variabelen die zijn opgenomen in de analyse

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	
A	Pesten: zelfrapportage T3	-	.09	.19**	.15**	.06	.02	-.07	.23**	-.21**	.07	.05	.11*
B	Pesten: peernominaties T3	.23**	-	-.06	.41**	.18**	.02	-.06	.09	-.14**	-.09	.15**	.17**
C	Pesten: zelfrapportage T1	.05	.09	-	.11*	-.07	-.09	.05	.04	-.16**	.01	.00	.18**
D	Pesten: peernominaties T1	.19**	.36**	.02	-	.16**	.03	-.12*	.06	-.04	-.06	.25**	.38**
E	Geslacht	.11	.10	-.03	.14	-	.01	-.12*	.17**	-.16**	.01	.10	.04
F	Leeftijd T1	.09	-.01	-.02	.02	.09	-	-.29**	-.01	-.01	-.17**	.23**	-.11*
G	Type dader T1	.06	.07	.01	.02	-.15*	-.09	-	-.06	.04	.24**	-.31**	.15**
H	Antisociaal gedrag T1	.22**	.09	.06	.13	.15*	.15*	-.11	-	-.43**	.35**	-.01	.10
I	Zelfcontrole T1	-.11	-.14	-.16*	-.18*	.01	-.13	.10	-.41**	-	-.19**	-.02	-.08
J	Depressieve gevoelens T1	.02	.06	.17*	-.07	-.03	-.09	.08	.46**	-.14*	-	-.09	.08
K	Populariteit T1	.02	.10	-.11	.21**	.09	.29**	-.31**	.17*	-.09	-.13	-	-.25**
L	Afwijzing T1	.18*	.29**	.10	.42**	.12	.01	.25**	.07	-.10	.08	-.24**	-

Noten:

De bovenste correlaties komen uit de KiVa-conditie, de onderste uit de controleconditie;

* significant bij $p < 0.05$ ** significant bij $p < 0.01$; tweezijdige toets; $N = 559$.

Correlaties

In tabel 3 worden de correlaties tussen alle variabelen weergegeven. De correlaties uit de rechter bovendriehoek zijn afkomstig uit de KiVa-conditie en de onderste uit de controleconditie. Er is positieve samenhang zichtbaar tussen pesten op basis van zelfrapportage en –peernominaties. Bij de controleconditie lijkt deze sterker dan bij de KiVa-conditie (respectievelijk $r = .23^{**}$, $r = .09$), al is dit verschil niet significant ($z = 1.6$). De scores op pesten op basis van peernominaties hangen sterk samen met de scores op afwijzing, zowel tijdens de voormeting (KiVa $r = .38^{**}$, controle $r = .42^{**}$) als tijdens de nameting (KiVa $r = .17^{**}$, controle $r = .29^{**}$). Dit kan verklaard worden doordat pesten in veel gevallen tot afwijzing leidt en beide variabelen ingevuld zijn door klasgenoten. De belangrijkste hypothese in dit onderzoek stelt dat KiVa het beste werkt voor pure pesters. Tijdens de nameting hangt type pester negatief samen pesten binnen de KiVa-conditie (zelfrapportage: $r = -.07$ en peernominaties: $r = -.06$). De agressieve slachtoffers van de voormeting lijken tijdens de nameting minder vaak te pesten dan de pure pesters van de nameting. Daarnaast valt op dat pesten op basis van peernominaties positief samenhangt met populariteit (voormeting: KiVa $r = .25^{**}$, controle $r = .21^{**}$; nameting: KiVa $r = .15^{**}$, controle $r = .10$). Een verklaring hiervoor is dat pesten ingezet wordt om status en dus populariteit te verwerven. Pesten lijkt een succesvolle manier te zijn om populair te worden. Antisociaal gedrag en zelfcontrole hangen negatief met elkaar samen (KiVa $r = -.43^{**}$, controle $r = -.41^{**}$). Dat is ook logisch: naarmate een kind minder zelfcontrole heeft, zal het sneller overgaan tot asociaal gedrag. Daarnaast zijn beide variabelen door het kind zelf gerapporteerd, wat voor een sterkere samenhang kan zorgen. De eerste vijf hypothesen gaan ervan uit dat agressieve slachtoffers meer antisociaal gedrag vertonen, minder zelfcontrole hebben, meer depressieve gevoelens hebben, vaker worden afgewezen en minder populair zijn dan pure pesters. Op basis van de correlaties lijkt het dat agressieve slachtoffers meer antisociaal gedrag vertonen (KiVa $r = -.06$, controle $r = -.11$), meer zelfcontrole hebben (KiVa $r = .04$, controle $r = .10$), meer depressieve gevoelens hebben (KiVa $r = .24^{**}$, controle $r = .08$), minder populair zijn (KiVa $r = -.31^{**}$, controle $r = -.31^{**}$) en vaker worden afgewezen (KiVa $r = .15^{**}$, controle $r = .25^{**}$) dan pure pesters.

Agressieve slachtoffers en pure pesters

In tabel 4 worden de verschillen in gemiddelden voor de verschillende waarden van slachtofferschap weergegeven. Aan de hand van een Kruskal Wallis toets is gekeken of er een verschil is op het gebied van antisociaal gedrag, zelfcontrole, depressieve gevoelens, afwijzing en populariteit tussen de verschillende scores op slachtofferschap. De Mann Whitney test kijkt tussen welke groepen significante verschillen bestaan. Dit kan in de tabel afgelezen worden door naar 'A' en 'B' te kijken. Gemiddelden waarachter een 'A' staat, zijn significant lager dan gemiddelden waarachter een 'B' staat. 'A' en 'B' duiden dus verschillende groepen aan. Met de Kruskal Wallis toets en de Mann Whitney test worden de volgende hypothesen getoetst:

Hypothese 1: *Agressieve slachtoffers vertonen meer antisociaal gedrag dan pure pesters.*

Hypothese 2: *Agressieve slachtoffers hebben minder zelfcontrole dan pure pesters.*

Hypothese 3: *Agressieve slachtoffers hebben meer depressieve gevoelens dan pure pesters.*

Hypothese 4: *Agressieve slachtoffers worden vaker afgewezen dan pure pesters.*

Hypothese 5: *Agressieve slachtoffers zijn minder populair dan pure pesters.*

Tabel 4. De verschillen in gemiddelden voor de verschillende waarden van slachtofferschap ($N=559$).

	Antisociaal gedrag	Zelfcontrole	
Gemiddelde (sd) groep 1 $N=133$	1.47 (.35) ^B	3.38 (.70) ^A	
Gemiddelde (sd) groep 2 $N=109$	1.41 (.28) ^{AB}	3.40 (.62) ^{AB}	
Gemiddelde (sd) groep 3 $N=64$	1.42 (.30) ^{AB}	3.53 (.64) ^{AB}	
Gemiddelde (sd) groep 4 $N=68$	1.31 (.23) ^A	3.57 (.67) ^B	
Gemiddelde (sd) groep 5 $N=185$	1.41 (.34) ^{AB}	3.42 (.72) ^{AB}	
	Depressieve gevoelens	Afwijzing	Populariteit
Gemiddelde (sd) groep 1 $N=133$	1.71 (.64) ^A	.23 (.14) ^A	.24 (.23) ^B
Gemiddelde (sd) groep 2 $N=109$	1.70 (.48) ^A	.23 (.15) ^A	.22 (.20) ^B
Gemiddelde (sd) groep 3 $N=64$	1.79 (.60) ^{AB}	.28 (.17) ^{AB}	.13 (.12) ^A
Gemiddelde (sd) groep 4 $N=68$	1.82 (.49) ^B	.27 (.18) ^{AB}	.11 (.14) ^A
Gemiddelde (sd) groep 5 $N=185$	2.01 (.60) ^C	.31 (.19) ^B	.12 (.14) ^A

Uit tabel 4 zijn meerdere zaken af te lezen. Kinderen die op slachtofferschap een 3, 4 of 5 scoren en in dit onderzoek beschouwd worden als agressieve slachtoffers, lijken in grote lijnen het beste te passen bij de omschrijving van kinderen die reactieve agressie inzetten. Op het gebied van depressieve gevoelens is een verschil in de verdelingen aanwezig ($H=34.7^{**}$). Uit de tabel is af te leiden dat naarmate een dader vaker slachtoffer is, deze gemiddeld meer

depressieve gevoelens heeft. De scores op afwijzing zijn niet voor alle groepen gelijk verdeeld ($H=20.2^{**}$). Daders met een '1' of '2' op slachtofferschap scoren lager op afwijzing dan daders met een '5' op slachtofferschap. De gemiddelden op afwijzing van daders met een '3' of '4' op slachtofferschap liggen het dichtst bij de daders met een '5' op slachtofferschap. Op het gebied van populariteit wijken de scores van elkaar af ($H=54.4^{**}$). Op basis van de Mann Whitney test kan gesteld worden dat daders die een '1' of '2' scoren op slachtofferschap afwijkend scoren op populariteit van daders met een '3' of hoger op slachtofferschap. De daders met een '1' of '2' op slachtofferschap zijn populairder dan de andere daders. Bij zowel depressieve gevoelens als afwijzing en populariteit lijken de scores van kinderen met een '1' of '2' op slachtofferschap het meest op elkaar en kinderen met een score van '3' of meer ook. Het valt op dat daders die vaak slachtoffer van pesten zijn, beduidend minder populair zijn en vaker worden afgewezen dan daders die geen slachtoffer zijn. Dit komt doordat daders in veel gevallen het slachtoffer bewust kiezen. Minder populaire kinderen zijn een veilige keuze voor daders. Hiermee verkleinen zij de kans op beschermers en vergroten zij de kans op status. De bevindingen zijn in lijn met de volgende hypothesen:

Hypothese 3: *Agressieve slachtoffers hebben meer depressieve gevoelens dan pure pesters.*

Hypothese 4: *Agressieve slachtoffers worden vaker afgewezen dan pure pesters.*

Hypothese 5: *Agressieve slachtoffers zijn minder populair dan pure pesters.*

Op basis van de Kruskal Wallis toets lijkt er geen verschil te zijn in de verdeling van de scores op zelfcontrole ($H=7.0$). De gemiddelden wijken te weinig af om te kunnen stellen dat de ene groep daders meer zelfcontrole heeft dan de andere groep daders. Alleen daders uit groep 1 en 4 verschillen significant van elkaar ($z=-2.2^{**}$). De overige gemiddelden liggen daar tussenin. Zelfcontrole is mogelijk iets meer aanwezig bij agressieve slachtoffers dan bij pure pesters. Ook bij antisociaal gedrag lijkt geen verschil te zijn in de verdelingen ($H=9.1$). Er zijn geen duidelijke groepen aan te duiden. De scores op antisociaal gedrag zijn het hoogst in de groep die het minst vaak slachtoffer is en het laagst in de groep met een '4' op slachtofferschap ($z=-2.8^{**}$). De gemiddelden van de overige drie groepen zijn nagenoeg gelijk (1.41 en 1.42). Het lijkt erop dat antisociaal gedrag voorkomt onder zowel agressieve slachtoffers als pure pesters, maar mogelijk iets meer onder pure pesters. Hiermee worden de volgende hypothesen verworpen:

Hypothese 1: *Agressieve slachtoffers vertonen meer antisociaal gedrag dan pure pesters.*

Hypothese 2: *Agressieve slachtoffers hebben minder zelfcontrole dan pure pesters.*

Werkt KiVa beter voor pure pesters dan voor agressieve slachtoffers?

Tabel 5 geeft informatie over gedane Mann Whitney toetsen. Allereerst is KiVa vergeleken met de controleconditie op het gebied van pesten, verschil in pesten en slachtofferschap. Daarnaast is binnen de KiVa-conditie gekeken of er verschillen zijn tussen pure pesters en agressieve slachtoffers op het gebied van pesten en slachtofferschap. Hiermee is de volgende hypothese getoetst:

Hypothese 6: *KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers.*

Uit tabel 5 is af te leiden dat in zowel de controleconditie als in de KiVa-conditie het pesten is afgenomen. Op controlescholen wordt tijdens de nameting volgens de zelfrapportages nog iets meer gepest dan op KiVa-scholen (respectievelijk 2.06 en 1.95) en op controlescholen zijn de scores op slachtofferschap ook hoger dan op KiVa-scholen (respectievelijk 2.56 en 2.15; $U = 30360^{**}$). De afname van slachtofferschap is significant groter bij de KiVa-conditie ($U=30023^{**}$). Geconcludeerd kan worden dat KiVa in de subgroep van daders van pesten slachtofferschap meer reduceert dan bij de controlescholen gebeurt. Met betrekking tot de hypothese valt op dat in de KiVa-conditie pure pesters volgens hun klasgenoten een grotere afname in pesten laten zien dan agressieve slachtoffers ($U=10875^*$). Hoewel het verschil van 0.2 klein lijkt, is vanwege de kleine spreiding wel sprake van een noemenswaardig verschil. Wanneer daders zelf het pestgedrag rapporteren, wordt een ander beeld zichtbaar. Agressieve slachtoffers rapporteren een sterkere afname in pesten dan pure pesters ($U=1058$). Hiermee wordt de volgende hypothese verworpen:

Hypothese 6: *KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers.*

Tabel 5. Gemiddelden vergelijken d.m.v. Mann Whitney U-test

(N=559)	<i>KiVa</i>		<i>Controle</i>		Mann Whitney
	M	SD	M	SD	
Pesten T3 obv peernominaties	.04	.06	.04	.06	34334
Pesten T3 obv zelfrapportage	1.95	1.08	2.06	1.21	33855.5
Vershil pesten T1-T3 obv peernominaties	.09	.09	.10	.10	33476
Vershil pesten T1-T3 obv zelfrapportage	1.87	1.25	1.87	1.45	34440
Slachtofferschap T3 obv zelfrapportage	2.15	1.35	2.56	1.58	30360**
Vershil slachtofferschap T1-T3	.99	1.77	.50	1.65	30023**
Vershil pesten T1-T3 obv PN pesters	.10	.09	.11	.11	6272.5
Vershil pesten T1-T3 obv ZR pesters	1.76	1.26	1.96	1.53	5868
Vershil pesten T1-T3 obv PN agressieve slachtoffers	.08	.08	.10	.10	10872.5
Vershil pesten T1-T3 obv ZR agressieve slachtoffers	1.96	1.22	1.80	1.38	10578
KiVa (N = 369)	<i>Pester</i>		<i>Agr. slachtoffer</i>		Mann Whitney
	M	SD	M	SD	
Pesten T3 obv peernominaties	.04	.05	.04	.07	14844.5*
Pesten T3 obv zelfrapportage	2.02	1.15	1.90	1.02	15962.5
Vershil pesten T1-T3 obv peernominaties	.10	.09	.08	.08	10872.5
Vershil pesten T1-T3 obv zelfrapportage	1.75	1.26	1.96	1.23	10518
Slachtofferschap T3 obv zelfrapportage	1.75	1.14	2.71	1.51	15391*
Vershil slachtofferschap T1-T3	-.30	1.12	1.68	1.61	15249*

Pure pesters in de controleconditie rapporteren zelf een grotere afname in pesten dan de pure pesters in de KiVa-conditie. Het valt op dat bij agressieve slachtoffers van het tegenovergestelde sprake is. De gemiddelde afname in pestgedrag is volgende de agressieve slachtoffers in de KiVa-conditie hoger dan in de controleconditie. Hiermee lijkt het dat KiVa beter werkt voor agressieve slachtoffers.

Ten slotte valt op dat de scores op slachtofferschap sterk verschillen tussen pure pesters en agressieve slachtoffers ($U=15391$). Dit wordt veroorzaakt doordat de agressieve slachtoffers tijdens de voormeting reeds slachtoffer van pesten waren en pure pesters niet. Tijdens de nameting heeft een voormalig agressief slachtoffer nog steeds meer kans om gepest te worden dan een voormalig pure pester. Dit verklaart ook het grote verschil in de verschillscore van slachtofferschap ($U=15249^*$). De afname in slachtofferschap die zowel bij de KiVa- als de controleconditie aanwezig is, is eigenlijk een afname in slachtofferschap voor agressieve slachtoffers. Zij waren immers in deze subgroep de enige slachtoffers.

Tabel 6a. Rol in pesten T3 (N=559).

	Pure pester T3	Agressief slachtoffer T3	Slachtoffer T3	Niet betrokken T3	Totaal
Pure pester T1	5.5%	5.2%	12.3%	20.2%	43.3%
	12.7%	12.1%	28.4%	46.7%	100.0%
Agressief slachtoffer T1	1.6%	11.3%	29.3%	14.5%	56.7%
	2.8%	26.1%	51.7%	25.6%	100.0%
Pearson Chi-Square:	59.69**				

Tabel 6b. Rol in pesten T3 in KiVa-conditie (N=369).

	Pure pester T3	Agressief slachtoffer T3	Slachtoffer T3	Niet betrokken T3	Totaal
Pure pester T1	6.0%	5.4%	12.2%	19.2%	42.8%
	14.0%	12.6%	28.5%	44.9%	100.0%
Agressief slachtoffer T1	1.4%	10.6%	27.6%	17.6%	57.2%
	2.4%	18.5%	48.3%	30.8%	100.0%
Pearson Chi-Square:	32.24**				

Tabel 6c. Rol in pesten T3 in controle-conditie (N=190).

	Pure pester T3	Agressief slachtoffer T3	Slachtoffer T3	Niet betrokken T3	Totaal
Pure pester T1	4.7%	4.7%	12.6%	22.1%	44.2%
	10.6%	10.6%	28.5%	50.0%	100.0%
Agressief slachtoffer T1	2.1%	12.6%	32.6%	8.4%	55.8%
	3.8%	22.6%	58.4%	15.1%	100.0%
Pearson Chi-Square:	35.11**				

Tabel 6d. Rol in pesten T3 (N=559).

	Pure pester T3	Agressief slachtoffer T3	Slachtoffer T3	Niet betrokken T3	Totaal
KiVa	4.8%	10.6%	26.3%	24.3%	66.0%
	7.2%	16.1%	39.8%	36.8%	100.0%
Controle	2.3%	5.9%	15.4%	10.4%	34.0%
	6.8%	17.4%	45.3%	30.6%	100.0%
Pearson Chi-Square:	2.52				

Rol tijdens pesten

Dader, slachtoffer of niet betrokken

In tabel 6 wordt inzichtelijk gemaakt welke rollen de pure pesters en agressieve slachtoffers tijdens de nameting innemen. De pure pesters zijn tijdens de nameting minder vaak slachtoffer dan dat agressieve slachtoffers dat zijn. Dit is logisch, aangezien agressieve slachtoffers tijdens de voormeting al gepest werden. Gemiddeld genomen blijven agressieve slachtoffers vaker agressieve slachtoffers dan pure pesters pure pesters blijven. In de KiVa-conditie is dit ook zo, maar daar valt op dat agressieve slachtoffers tijdens de nameting minder vaak nog steeds pesten dan pure pesters. Van de agressieve slachtoffers pest 20.9% tijdens de nameting nog steeds. Bij de pure pesters is dit percentage 26.6%. Bij de controleconditie is deze verhouding andersom. Agressieve slachtoffers pesten tijdens de nameting meer dan pure pesters (respectievelijk 26.4% en 21.2%). In verhouding zijn er op KiVa-scholen meer pure pesters dan op controlescholen (respectievelijk 7.2% en 6.8%) en minder agressieve slachtoffers (respectievelijk 16.1% en 17.4%). Deze verschillen zijn echter klein en niet significant.

Tabel 7a. Slachtofferschap onder daders (N=559).

	Nee T3	Ja T3
Nee T1	35.2%	8.1%
Ja T1	30.8%	25.9%

Tabel 7b. Slachtofferschap onder daders in KiVa-conditie (N=369).

	Nee T3	Ja T3
Nee T1	35.0%	7.9%
Ja T1	35.0%	22.2%

Tabel 7c. Slachtofferschap onder daders in controle-conditie (N=190).

	Nee T3	Ja T3
Nee T1	35.8%	8.4%
Ja T1	22.6%	33.2%

Slachtofferschap door de tijd heen

Uit tabel 7 is af te lezen hoe slachtofferschap verandert in de loop van de tijd. In de nameting zijn er minder slachtoffers dan tijdens de voormeting. Tijdens de voormeting werd 56.7% van

de daders zelf ook gepest. In de nameting was dit een stuk minder: 34%. Bij de KiVa-scholen is het verschil groter dan bij controlescholen. Bij controlescholen ging het slachtofferschap van 55.8% naar 41.6%. Het verschil is dus 14.2. Bij KiVa-scholen was het verschil 27.1, slachtofferschap ging van 57.2% naar 30.1%. Het lijkt er op dat KiVa beter in staat is slachtofferschap tegen te gaan. Dit komt overeen met de Mann Whitney toetsen waaruit bleek dat KiVa slachtofferschap significant sterker doet afnemen dan op controlescholen gebeurt.

Conclusie

In dit onderzoek is gekeken welke verschillen in effecten van KiVa te onderscheiden zijn tussen agressieve slachtoffers en pure pesters. Aan de hand van een zestal hypothesen is geprobeerd meer informatie te krijgen over pure pesters en agressieve slachtoffers en over de hoe verschillende daders reageren op KiVa. De volgende hypothesen zijn in dit onderzoek onderzocht:

Hypothese 1: *Agressieve slachtoffers vertonen meer antisociaal gedrag dan pure pesters.*

Hypothese 2: *Agressieve slachtoffers hebben minder zelfcontrole dan pure pesters.*

Hypothese 3: *Agressieve slachtoffers hebben meer depressieve gevoelens dan pure pesters.*

Hypothese 4: *Agressieve slachtoffers worden vaker afgewezen dan pure pesters.*

Hypothese 5: *Agressieve slachtoffers zijn minder populair dan pure pesters.*

Hypothese 6: *KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers.*

De agressieve slachtoffers waren tijdens de voormeting zowel dader als slachtoffer van pesten, de pure pesters enkel dader. Naast dit verschil in slachtofferschap, bestaan ook andere verschillen tussen beide typen daders. Agressieve slachtoffers hebben meer depressieve gevoelens, worden vaker afgewezen en zijn minder populair dan pure pesters. Dit komt overeen met de theorie die stelt dat slimme daders slachtoffers kiezen die veelal onbelangrijk gevonden worden (Veenstra et al., 2013). De eerste drie hypothesen worden dus ondersteund in dit onderzoek. Er zijn geen grote verschillen waargenomen tussen pure pesters en agressieve slachtoffers op de scores van zelfcontrole. Mogelijk hebben agressieve slachtoffers iets meer zelfcontrole dan pure pesters. Bij de scores van antisociaal gedrag is ook een verschil waarneembaar: pure pesters vertonen meer antisociaal gedrag dan agressieve slachtoffers. Dit is het tegenovergestelde van de vooraf geformuleerde hypothesen. Op basis van dit onderzoek kan niet geconcludeerd worden dat agressieve slachtoffers meer antisociaal gedrag en minder zelfcontrole hebben dan pure pesters.

Binnen de KiVa-conditie neemt het pesten onder pure pesters gemiddeld meer af dan onder agressieve slachtoffers als gekeken wordt naar de scores op basis van peernominaties. Bij de scores op basis van zelfrapportages wordt een ander beeld zichtbaar. Agressieve slachtoffers rapporteren zelf een grotere afname in pesten dan de pure pesters. Daarnaast valt op dat pure pesters vaker daders blijven dan agressieve slachtoffers. Dit heeft twee verklaringen. Enerzijds kan dit verklaard worden doordat pure pesters het pesten strategischer inzetten dan agressieve slachtoffers. Iets minderen met pesten kan ervoor zorgen dat de

klasgenoten en leerkracht tevreden zijn, maar door niet volledig te stoppen behouden zij de status. Anderzijds zal het bij een agressief slachtoffer vaker alles of niets zijn. Zij stoppen of wel of niet met pesten, mogelijk afhankelijk van hoe vaak zij zelf nog gepest worden.

Als de verschijscores van pure pesters en agressieve slachtoffers vergeleken worden met de controlescholen, dan wordt een andere trend zichtbaar. Gemiddeld genomen is het verschil in afname van pesten van pure pesters tussen controle- en KiVa-scholen verwaarloosbaar. Het verschil in afname van pesten van agressieve slachtoffers tussen controle- en KiVa-scholen is, hoewel niet significant, iets groter. KiVa laat de score op pesten van agressieve slachtoffers iets sterker dalen dan op controlescholen gebeurt. Dit impliceert dat pure pesters ook binnen de controleconditie een sterkere afname in pesten laten zien en dus dat pure pesters in het algemeen meer stoppen met pesten door een interventie dan agressieve slachtoffers. Gemiddeld genomen hebben pure pesters zichzelf beter onder controle en zijn zij beter in staat zichzelf te reguleren. Indien het pesten niet gewaardeerd wordt, zullen zij hier eerder mee stoppen.

Op basis van de analyses kunnen naast conclusies met betrekking tot de hypothesen ook andere zaken geconcludeerd worden. Op zowel KiVa-scholen als in de controleconditie neemt het pesten met ongeveer de helft af. Na anderhalf jaar interventie wordt minder gepest. Daarnaast valt op dat op KiVa-scholen slachtofferschap beduidend sterker afneemt dan op controlescholen. De afname in percentage slachtoffers in de KiVa-conditie ongeveer het dubbele van het percentage in de controleconditie. Dit komt overeen met voorgaand onderzoek (Veenstra, 2015). KiVa is beter in staat om slachtofferschap terug te dringen dan de interventies op de controlescholen. Mogelijk verklaart dit het verschil in afname van pesten van agressieve slachtoffers tussen KiVa- en controlescholen. Als agressieve slachtoffers niet meer gepest worden, hebben zij mogelijk minder de drang om zelf (ook) te pesten.

Geconcludeerd kan worden dat pure pesters over het algemeen sneller stoppen met pesten dan agressieve slachtoffers, ongeacht de interventie. Doordat KiVa slachtofferschap sterker reduceert dan op controlescholen gebeurt, is een klein verschil waarneembaar in het pestgedrag van agressieve slachtoffers. Bij de KiVa-conditie neemt hun pestgedrag iets sterker af dan in de controleconditie. Hypothese 6 (KiVa zorgt voor een sterkere afname in pesten bij pure pesters dan bij agressieve slachtoffers) wordt in dit onderzoek niet ondersteund.

Discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden discussiepunten en aanbevelingen uiteengezet. Na het doen van onderzoek is het van belang kritisch te reflecteren op de gang van zaken. In elk onderzoek moeten beslissingen genomen worden en achteraf kan het beste geëvalueerd worden of de beslissingen juist waren. Daarnaast wordt beschreven waartoe de bevindingen uit dit onderzoeken zouden kunnen of moeten leiden en hoe vervolgonderzoek een aanvulling hierop zou kunnen zijn.

Een van de sterke punten van dit onderzoek is het gebruik van twee variabelen om pesten te meten. Omdat de variabelen een relatief lage onderlinge correlatie hebben is dit extra nuttig. In voorgaand onderzoek is eveneens een lage correlatie tussen zelf gerapporteerd en genomineerd pesten geconstateerd (Saarento, Boulton & Salmivalli, 2014). De lage correlatie toont aan dat de manier waarop pesten gemeten wordt, bepalend kan zijn voor het onderzoek.

Een ander sterk punt is de insteek van het onderzoek. In de inleiding werd al beschreven dat in voorgaand onderzoek de effectiviteit van een interventie vooral werd gemeten door het verschil in pesten tussen de voor- en nameting te onderzoeken (Goossens et al., 2012). Dit onderzoek heeft een start gemaakt met wat verschillende daders nodig hebben om te stoppen met pesten. Pure pesters blijken gevoeliger voor interventies dan agressieve slachtoffers. Daarentegen lijkt KiVa in vergelijking tot andere interventies iets beter in staat het pestgedrag bij agressieve slachtoffers te stoppen. In vervolgonderzoek kan dieper ingegaan worden op hoe verschillende daders effectief gestimuleerd worden om te stoppen met pesten.

In dit onderzoek is de bewuste keuze gemaakt om enkel de gegevens van de kinderen die tijdens de voormeting een dader waren mee te nemen. Dit heeft voor- en nadelen. Het grote voordeel hiervan is dat zo veel informatie verkregen wordt over deze specifieke groep, de daders. Een nadeel is dat nieuwe daders buiten beschouwing zijn gelaten en er dus minder inzicht is verkregen over hoeveel werkelijk nog wordt gepest tijdens de nameting. Toch blijkt dat resultaten in grote lijnen overeenkomen met voorgaand onderzoek, waarbij ook kinderen die geen dader van pester waren zijn meegenomen in de te onderzoeken groep. Zowel in voorgaand onderzoek als in het huidige onderzoek zorgt KiVa voor een sterkere daling in het slachtofferschap (Veenstra, 2015).

Hoewel KiVa een eind op weg is pesten tegen te gaan, stopt niet elke dader met pesten. Daarom is het goed om blijvend te zoeken naar mogelijkheden om met pesten om te gaan. Maatwerk is hierbij van belang. Het is belangrijk dat bij elk pestgeval gekeken wordt wat de reden is van het pesten. Gaat het om het verkrijgen van status en macht of wordt de dader zelf ook gepest en speelt sociale onhandigheid een rol? Met andere woorden, is deze dader een pure peester of een agressief slachtoffer? Het antwoord op die vraag bepaalt welke route daarna ingezet kan worden. KiVa is een mooie basis. Indien het pesten niet volledig stopt, kan KiVa aangevuld worden met andere elementen. Bij pure pesters zou KiVa uitgebreid kunnen worden met strategieën die gericht zijn op de doelen van pure pesters: status en macht. Pure pesters moeten een andere mogelijkheid krijgen om status te verwerven. Mogelijk kan de theorie van Ellis en zijn collega's (2015) een aanvulling zijn op KiVa. Volgens hen zou elk kind een eigen rol op school moeten krijgen, die goed aansluit bij de persoonlijkheid van het kind. Als pure pesters hun sociale competenties en leiderschapscapaciteiten in mogen zetten in een specifieke taak, kunnen zij wellicht tot eenzelfde status komen. Hierdoor zal de drang om te pesten ongetwijfeld afnemen. Ook bij agressieve slachtoffers is het goed te onderzoeken welke maatregelen ingezet kunnen worden waardoor het pesten nog meer afneemt. Want hoewel KiVa effectief lijkt te zijn voor agressieve slachtoffers, kan niet gezegd worden dat al het pesten is gestopt. Het zou goed zijn in vervolgonderzoek gericht te zoeken naar aanvullingen op KiVa die speciaal gericht zijn op agressieve slachtoffers.

Begin januari 2017 werd Nederland opgeschrikt toen een 15-jarige scholier zelfmoord had gepleegd omdat deze werd gepest. De gevolgen van pesten kunnen enorm zijn. Daarom is het belang van het tegengaan van pesten groot. Het lijkt nu nog een utopie om pesten volledig uit te roeien. Toch mag dat geen reden zijn om niet een poging te wagen. Met dit onderzoek is geprobeerd een nieuwe insteek te pakken die eraan bijdraagt het pesten te stoppen. Wat zou het mooi zijn als dit onderzoek en vervolgonderzoek die utopie steeds realistischer maken.

Literatuurlijst

- Black, S., Weinles, D. & Washington, E. (2010). Victim strategies to stop bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 8, 138-147.
- Caravita, S. C. S. & Cillessen, A. H. N. (2012). Agentic or communal? Associations between interpersonal goals, popularity and bullying in middle childhood and early adolescence. *Social Development*, 21, 376-395.
- Chorpita, B.F., Yim, L., Moffitt, C., Umemoto, L.A., Francis, S.E. (2000). Assessment of symptoms of DSM-IV anxiety and depression in children: A revised child anxiety and depression scale. *Behaviour-Research-and-Therapy*, 38(8), 835-855.
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 25, 65–83.
- Crick, N. & Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993-1002.
- De Bruyn, E. H., Cillessen, A. H. N., & Wissink, I. B. (2010). Associations of peer acceptance and perceived popularity with bullying and victimization in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 30(4), 543–566.
- Dijkstra, J.K., Lindenberg, S. & Veenstra, R. (2008). Beyond the class norm: Bullying behavior of popular adolescents and its relation to peer acceptance and rejection. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 1289-1299.
- Dijkstra, J.K., Lindenberg, S., Verhulst, F.C., Ormel, J. & Veenstra, R. (2009). The relation between popularity and aggressive, destructive, and norm-breaking behaviors: Moderating effects of athletic abilities, physical attractiveness, and prosociality. *Journal of Research on Adolescence*, 19, 401-413.
- Dodge, K. A. & Coie J. D. (1987). Social-information-processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Social Psychology*, 53, 1146-1158.
- Ellis, B. J., Gonzalez, J. M., Volk, A. A. & Embry, D. D. (2015). The Meaningful Roles Intervention: An Evolutionary Approach to Reducing Bullying and Increasing Prosocial Behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 26, 622-637.
- Farrington, D. P. & Ttofi, M. M. (2010). School-based programs to reduce bullying and victimization. *Campbell Systematic Reviews* 2009:6.

Garandeau, C. F., Lee, I. A. & Salmivalli, C. (2014). Differential effects of the KiVa anti-bullying program on popular and unpopular bullies. *Journal of Applied Developmental Psychology, 35*, 44-50.

Goldstein, A. P., Glick, B., & Gibbs, J. C. (1986). *Aggression replacement training: A comprehensive intervention for aggressive youth*. Champaign, IL: Research Press.

Goossens, F. A., Vermande, M. & Van der Meulen, M. (2012). *Pesten op school*. Boom en Lemma: Den Haag.

Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor, K., Yu, K. & Simons-Morton, B. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: Distinct group of at-risk youth. *Journal of early adolescence, 21*, 29-49.

Hawker, D. S. J. & Boulton, M. J. (2000). Twenty years research on peer victimization and psychological maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 441-455.

Hawley, P. H. (1999). The ontogenesis of social dominance: A strategy-based evolutionary perspective. *Developmental review, 19*, 97-132.

Hawley, P. H., Stump, K. N., & Ratliff, J. (2011). Sidestepping the jingle fallacy: Bullying, aggression, and the importance of knowing the difference. In D. L. Espelage & S. Swearer (Eds.), *Bullying in North American schools* (2nd ed., pp. 101–115). New York, NY: Routledge.

Henry, D., Guerra, N., Huesmann, R., Tolan, P., VanAcker, R. & Eron, L. (2000). Normative influences on aggression in urban elementary school classrooms. *American Journal of Community Psychology, 28*, 59-81.

Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P., & Rimpela, A. (2000). Bullying at school: An indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence, 23*, 661–674.

Kärna, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Kaljonen, A. & Salmivalli, C. (2011). A large-scale evaluation of the KiVa antibullying program: grades 4-6. *Child Development, 82*, 311-330.

Li, Y. & Wright, M. F. (2014). Adolescents' social status goals: Relationships to social status insecurity, aggression and prosocial behavior. *Journal of Youth and Adolescence, 43*, 146-160.

Loeber, R., & Dishion, T. J. (1983). Early predictors of male delinquency. A review. *Psychological Bulletin, 94*, 68–99.

Marks, P. E. L., Cillessen, A. H. N. & Crick, N. R. (2012). Popularity contagion among adolescents. *Social Development, 21*, 501-521.

Marques, J. M., Abrams, D., & Serôdio, R. G. (2001). Being better by being right: Subjective group dynamics and derogation of in-group deviants when generic norms are undermined. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*, 436-447.

McGinnis, E., Sprafkin, R.P., Gerwhaw, N. & Klein, P. (2012). *Skillstreaming the adolescent: A guide for teaching prosocial skills*. Champaign: Research Press.

Nansel, T. R., Craig, W., Overpeck, M. D., Saluja, G., Ruan, W. J., & the Health Behavior in School-Aged Children Bullying Analyses Working Group. (2004). Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 158*, 730–736.

NOS (2017, 10 januari). 15-jarige scholier pleegt zelfmoord na pesterijen. Geraadpleegd van <https://nos.nl/artikel/2152373-15-jarige-scholier-pleegt-zelfmoord-na-pesterijen.html>

Olthof, T., Goossens, F.A., Vermande, M.M., Aleva, E.A. & Van der Meulen, M. (2011). Bullying as strategic behavior: Relations with desired and acquired dominance in the peer group. *Journal of School Psychology, 49*, 339-359.

Olweus, D. (1978). *Aggression in the school: Bullying and whipping boys*. Washington, DC: Hemisphere.

Olweus, D. (1996). *The revised Olweus bully/victim questionnaire*. Bergen, Norway: Research Center for Health Promotion (HEMIL Center), University of Bergen.

Peets, K., & Hodges, E. V. E. (2014). Is popularity associated with aggression toward socially preferred or marginalized targets? *Journal of Experimental Child Psychology, 124*, 112–123.

Pellegrini AD, Bartini M, Brooks F (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology, 91*, 216–224.

Ploeg, R. van der (2016). *Be a buddy, not a bully? Four studies on emotional and social processes related to bullying, defending and victimization* (Proefschrift). Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.

Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect, 34*, 244-252.

- Rodkin, P. C., Espelage, D. L., & Hanish, L. D. (2015). A relational framework for understanding bullying: Developmental antecedents and outcomes. *American Psychologist, 70*, 311–321.
- Saarento, S., Boulton, A. J. & Salmivalli, C. (2014). Reducing bullying and victimization: Student- and classroom-level mechanisms of change. *Journal of Abnormal Child Psychology*, doi:10.1007/s10802-013-9841-x
- Salmivalli C., Kaukiainen A. & Lagerspetz, K.M.J. (1998). *Aggression in the social relations of school-aged girls and boys*. London: Routledge.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K. & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior, 22*, 1-15
- Salmivalli, C. & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive behavior, 28*, 30-44. 114
- Salmivalli, C. & Poskiparta, E. (2012). Making bullying prevention a priority in Finnish schools: The KiVa antibullying program. *New Directions for Youth Development, 133*, 41-53.
- Salmivalli, C., Voeten, M. & Poskiparta, E. (2011). Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behaviors in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 40*, 668-676.
- Sijtsema, J.J., Veenstra, R., Lindenberg, S., & Salmivalli, C. (2009). Empirical test of bullies' status goals: Assessing direct goals, aggression, and prestige. *Aggressive Behavior, 35*, 57-67.
- Simonds, J., & Rothbart, M. K. (2006). *Temperament in Middle Childhood Questionnaire*. Manuscript in Preparation.
- Solberg, M. E. & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully Victim Questionnaire. *Aggressive behaviour, 29*, 239-268.
- Ttofi, M. M. & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology, 7*, 27-56.
- Van Dijk, A., Poorthuis, A. M. G. & Malti, T. (2016). Psychological processes in young bullies versus bully-victims. *Aggressive Behavior, 1-10*.
- Van Dugteren, T. (2004). *Pesten*. Haarlem: MOM.
- Van Kleef, G. A., Oveis, C., Van der Lowe, I., LuoKogan, A., Goetz, J. & Keltner, D. (2008). Power, distress, and compassion: Turning a blind eye to the suffering of others. *Psychological Science, 19*, 1315-1322.
- Veenstra, R. (2015). Signaleren en tegengaan van pesten: het KiVa antipestprogramma. Eindrapportage voor Onderwijs Bewijs. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A.J., De Winter, A.F., Verhulst, F.C., & Ormel, J. (2005). Bullying and Victimization in Elementary Schools: A Comparison of Bullies, Victims, Bully/Victims, and Uninvolved Preadolescents. *Developmental Psychology, 41*, 672-682.
- Veenstra, R., Verlinden, M., Huitsing, G., Verhulst, F.C. & Tiemeier, H. (2013). Behind bullying and defending: same-sex and other-sex relations and their associations with acceptance and rejection. *Aggressive Behavior, 39*, 462-471.
- Volk, A. A., Dane, A. V. & Marini, Z. A. (2014). What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review, 34*, 327-343.